

קונטרס

"קנה לך חבר"

בעניין נחיצות

ה'חברותא'

אסף סידס

הקדמה

דרך יסודית וכבושה המסורה לנו מדור דור להצלחה אמיתית בעסק לימוד התורה, להבנתה המבוררת, לזכירתה ולהתקשרות אמיצה בה- היא החברותא. טובות גדולות וברכה מרובה מביאים הם לעולם אלה העוסקים בה באופן זה וזאת מלבד התועלת הגדולה המגיעה אליהם והחסד הנפלא שעושים הם עם עצמם ובשרם. והנה אע"פ שהכרה וידיעה זו מובנות הן, בהגיון ומסברא, לכל בר דעת ואין צריך להן ראיה או מופת, וגם מאמרי חז"ל המדברים בשבחה מפורסמים וידועים הם לכל, עכ"פ ראיתי לנכון להרחיב מעט את היריעה בעניין זה, לחזק את המחזקים שכאשר יתבוננו ויעמיקו במעלתה, חיבה יתרה תתעצם ותתווסף בליבותיהם, וכן לפקוח את עיני אלה אשר אמנם אוחזים בדרך זו וצוועדים בה אך עושים זאת מצוות אנשים מלומדה מבלי להכיר ערך מעשיהם, וכן לתמוך ברכיים כושלות של אלו עוסקים בתורה בד בבד, לאמצם ולזרזם שינטשו דרכם זו אשר רק מיעוטה יפה ורובה קשה ויחזרו אל דרך המלך המובילה בטח אל הטרקלין היא דרך החברותא כנ"ל.

מעלת החברותא

הנה במסכת מכות דף י' ע"א רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דא"ר יוסי בר' חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונאלו וכתוב התם אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו ואבע"א מהכא נואלו שרי צוען. ע"כ. וביאר המהרש"א בד"ה כל אוהב ללמוד בהמון וכו' וז"ל הוא מבואר שמדרך לימוד תורתנו מתוך עומק עניינים לא יבוא האדם על בוריה של תורה ועל אמיתתה רק ע"י פלפול וחידוד עם חברים משא"כ דתי העובדי כוכבים שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צריך לחברים

וכדאמרין בפרק הרוואה שאין התורה נקנית אלא בחבורה ולזה אמר מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות הנה הוא עוסק בה כעובד כוכבים העוסק בה שלימודו ביחידות ואמרין בפ' ד' מיתות עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה [בידי שמים] ואמרין שם דכל מיתתו בסייף שהוא מיתת חרב וע"כ זה העוסק בתורה כמידת העובד כוכבים ביחידות ראוי לעונש מיתת חרב וסייף עכ"ל. ובד"ה ולא עוד אלא שמטפשין וכו' כתב וז"ל כי הטעות מצוי בלימוד יחידי משא"כ בלימוד של רבים שאם יטעה א' מהם יש שני להודיעו לו טעותו עכ"ל. וכן הוא באבות דרבי נתן פ"ח מ"ג וקנה לך חבר כיצד מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו וישן עמו ויגלה לו כל סתוריו סתר תורה וסתר דרך ארץ שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה אחד מהם הלכה או ראש פרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא ועל אסור מותר ועל מותר אסור חברו מחזירו וכו'. ע"כ. וכן פירש רש"י על הפסוק בקהלת פרק ד' פסוק י' "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם כי אם יפולו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו" וז"ל ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזיר' לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפיו רבו בא חבירו ומעמידו על האמת עכ"ל. ובד"ה ואי לו, פירש - ואוי לו עכ"ל וז"ל. וכן המלאכת שלמה על המשנה באבות, עשה לך רב וקנה לך חבר (פ"א מ"ו), פירש וז"ל ונלע"ד עשה לך רב וכו' ירצה ללמדנו שלא יאמר אדם דבר תורה בודאי הגמור אא"כ ישא ויתן בו בראשונה לפני רבו או לכל הפחות יבקש ויחפש עליו יפה בספרים וזהו רב ואחרי כן יקנה לעצמו חבר לישא וליתן עמו באותו דבר תורה כי שמא לא הבינו יפה מפיו רבו או מתוך הספר וכו' עכ"ל. וראה עוד בספר עין איה לראי"ה קוק פ"ט פסקה שמ"א שדקדק בגמרא הנ"ל ופרט שלושה חסרונות ומגרעות עצומות המגיעות למי שמרגיל עצמו בבדידות המופלגת בעניין עסק התורה וראה עוד בספר נתיבות עולם למהר"ל מפראג נתיב התורה פ"ו מה שפרש בזה. ובמסכת נידה דף יד ע"ב בתוס' ד"ה היאך וכו' פרש ר"ת, שר'

יהודה הנשיא עלה והתעלה בחכמה עד שהשיג ועבר את ר' יוסי, רבו, רק מחמת מעלה זו דחברותא וז"ל ואור"ת דבבחרותו של רבי היה ר' יוסי גדול יותר ובזקנותו [מחמת התלמידים] נתחכם רבי יותר כדאמר נמי הכא הואיל ושכיחי רבנן קמיה מחדדין שמעתתיה עכ"ל. והנה כתב הרמב"ם באגרת השמד ז"ל וממה שראוי שתדעו שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושתים ושלש וארבע וישנה אותו היטב ואחר כך ידבר והביאו ראיה מלשון הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כ"ח, כ"ז) ואחר כך ויאמר לאדם (שם, כ"ח) עכ"ל. וכאמור החזרה הטובה ביותר היא זו שיעשה עם חברו, ולכן מטעם זה איתא בב"ב דף כב ע"א שהיה רב נחמן בר יצחק מקפיד לחזור על שמועתו ודרשתו עם רב אדא בר אבא, בטרם היה דורשה לרבים, בשבתות, עד שפעם אחת כשאיחר לו רב אדא בר אבא, לא היה מוכן לפתוח בדרשתו ואמר לחכמים שישבו לפניו והמתינו לו, "יתיבנא וקא מנטרא לערסיה דרב אדא בר אבא", ומסקינן התם דמשום הכי נח נפשיה דרב אדא בר אבא עי"ש. והמאירי בפירושו למסכת אבות פ"א מ"ו עשה לך רב וקנה לך חבר כתב וז"ל תועלת הלימוד הוא בלומד מזולתו כי הידיעה המקובלת עם בחינת הלימוד ופולפול בהם הוא השלמות ובתלמוד המערב אמרו כל תורה שאין לה אב אינה תורה ובמדרש אמרו אינו דומה לומד תורה מפי עצמו ללומדה מפי אחרים הלומד מפי אחרים תלמודו עומד כלומר שלימודו הוא בדרך קיום והעמדה לא כאדם שליבו נוקפו ואינו משתכח הסתום מתגלה מסולק מן הספק הלומד מפי עצמו אין תלמודו עומד ר"ל שאפילו הוא אינו בוטח בו וליבו נוקפו ושוכח וספקות רבות עליו עכ"ל. וכן שם בפ"ד מ"ח כתב וז"ל אל תאמר איני צריך רב וחבר והריני בעל לב וקל ההבנה ומפולפל ומלומד מעצמי אלא עכ"פ הוי משתדל ללמוד מפי אחרים וכו' עכ"ל. ור' ישראל מאיר הכהן מראדין זצוק"ל בספרו שמירת הלשון שער התבונה פרק א' בהג"ה שם כתב וז"ל ונראה דהנה ידוע דלימוד התורה יש בשני גווני א'

ללמוד בעצמו ב' ללמוד בחבורה עם אחרים ובכל אחד יש מעלה וחסרון אם לומד בעצמו יש מעלה שלא יכול לבוא לשום דיבור האסור כי אין איש אתו שידבר עמו אבל יש חסרון שהלימוד לא נתברר יפה על ידי זה ואם לומד עם אחרים יש חסרון שעל ידי התחברות בא לפעמים לדברים בטלים ולשון הרע וליצנות אבל כנגדו יש מעלה גדולה שעל ידי זה נתברר הלימוד יפה וזה כוונת הגמרא יכול אף לדברי תורה פרוש לא שלא ידבר כלל בתורה רק ישתמש במידת האילמות שהיא השמירה היתרה אף לדברי תורה כגון שלא ידבר עם אנשים כלל אף לדברי תורה מיראה פן ימשך על ידי זה לבסוף לדברים אסורים ורק ילמד לעצמו וכו' על זה השיבו תלמוד לומר צדק תדברון ולא כתיב צדק ידבר בלשון יחיד כמו שפתח תחילה בלשון אלם להורות לנו שידבר צדק בחבורה כמו שאמרו חז"ל חרב אל הבדים חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמתפשין וכו' עכ"ל. וראה עוד בספרו 'שם עולם' שער מעלות התורה פכ"א, שהרחיב שם עוד את הדיבור בשבח מעלת החברותא. והנה בחידושי לברכות דף ו ע"א ד"ה תרי מכתבן מילייהו בספר הזכרונות וכו' ביארתי הטעם מדוע דווקא שנים שיושבים ועוסקים בתורה נכתבים דבריהם בספר הזכרונות משא"כ באחד שיושב ועוסק בתורה, והוא דבשניים אם יפול האחד למשכ"ב ויירדם יש שני להקימו וכיוון שכן נמצא לימודם לימוד רציף ובערנות, דבר המסוגל להעמדת תלמודם שיזכרוהו ויתקיים בידם, וגדולה מזו כתב הגר"ח מוואלז'ין הובאו דבריו בליקוטי עץ חיים פסקה כ"ה ז"ל התלמידי חכמים כל עיקר הצלחתם בתורה הוא ע"י כח הזכרון וממה בא זה שזוכרין לימודם זה בא ממה שלומדים תורה ברבים בכנופיא או לא פחות זוג זוג שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו אז ויכתב ספר זכרון לפניו עכ"ל. על כן מודד להם הקב"ה מידה כנגד מידה וכותב את דבריהם בספר הזכרונות שלו שיהיו ניצבים דבריהם לפניו כל הימים להיות להם למליצי יושר וזכות - ללמד סנגוריא עליהם, ורבנו אברהם אחי הגר"א בספרו מעלות התורה הסביר

עולם בספר הזכרונות משא"כ תורתו של יחיד מעורבת היא עדין בסיגי היצה"ר וכת דיליה על כן איננה ראויה להיכתב בספר הזכרונות של מעלה.

ועד כדי כך רבתה ועצמה מעלת עסק התורה בחבורה, עד שהיה מי שאמר שאפילו אם היו לפניו שתי דרכים, באחת יוכל לעסוק ביגיעה ועמל העיון בגופי תורה, רק שיעשה זאת ביחידות, ובשניה לעסוק בלימוד שירות ותשבחות אבל בכנופיה, שיש להעדיף את זו הדרך השניה וז"ל הפלא יועץ בערך "חברה", ולפי דעתי יותר טוב ללמוד עם הרבים תהילות מללמוד יחידי נגעים ואהלות עכ"ל.

הלומד יחידי

הנה לענין הלכה מי שלומד ביחידות אם קיים בכך מצוות עשה דתלמוד תורה נראה דמצינו ג' שיטות בדבר, המהר"ל מפראג בדרך חיים פ"ג דאבות מ"ג כתב שצריך ללמוד בשנים כי אחד שלומד אפילו מוציא בפיו כיוון שאפשר להיות בלי דיבור רק בעיון ומחשבה אין הדיבור עיקר אלא המחשבה ולכן לא נקרא דיבור של תורה ורק בשנים שאי אפשר בלי דיבור נקרא עוסק בד"ת, ומשמע מדבריו שהלומד ביחידות לא קיים מצוות עשה דתלמוד תורה, אולם המשנה ברורה בביאה"ל סימן קנ"ה סעיף א' ד"ה ויקבע וכו' כתב שגם יחיד קיים בלימודו מצוות תלמוד תורה אך לא קיימה למצווה מן המובחר וז"ל והנה עצם הלימוד אף שכשהוא לומד ביחידי הוא גם כן מקיים מצות עשה של תלמוד תורה מכל מקום לכתחילה מצוה להדר כל מה שיכול ללמוד בחבורה שעל ידי זה יש כבוד שמים יותר וכן אמרו חז"ל בכמה מקומות ברב עם הדרת מלך וכבר אמרו חז"ל שיש נפק"מ בין מי שלומד ביחידי דאף שהקב"ה קובע לו שכר על זה מכל מקום לא מכתבן מליה בספר הזכרונות משא"כ כשלומד שלא ביחידי נאמר עליהם בכתוב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכו' ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו וכל שכן

עניין הזכירה של מעלה בזה"ל והזכירה היא ברכה כמו שנאמר ה' זכרנו יברך וכו' שע"י הזכירה שזוכר ה' אותנו אנו זוכים לכל הברכות וגם ע"י הזכירה אנו ניצולים מכל הצרות ומכל הקליפות כמו שכתוב ונזכרתם לפני ה' ונושעתם מאויבכם עכ"ל. והמעלה הנ"ל לא שייכת במי שלומד את התורה ביחידות אלא נעדרת ורחוקה היא מכליותיו, כי כיוון שלומד ביחידות, מבלי חבר לצידו אזי קרוב הוא יותר ליפול למשכ"ב ולהירדם וזהו שאמרו ז"ל בתענית דף כג ע"א או חברותא או מיתותא, כי כידוע שינה אחד משישים למיתה ולכשיישן ויירדם לא יהיה אחר להקימו ולעוררו מתרדמתו ונמצא תורתו נעשית קרעים קרעים ותלמודו משתכח על כן מידה כנגד מידה לא יזכה שדבריו יכתבו בספר הזכרונות של מעלה ולפי דברי הגר"ח מוואלז'ין הנ"ל זאת אפילו אם לא יירדם א"נ לימוד של שנים מדוקדק ומכוון יותר לאמת כאשר זה מקשה וזה מתרץ וכדאיתא בבראשית רבה סדר ויצא פרשה ס"ט חמא בר חנינא פתח ברזל בברזל יחד (משלי כ"ז, י"ז) אמר רבי חמא בר חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירך של חברתה כך אין תלמיד חכם מתחדד אלא בחברו. ע"כ. וברוך המקום שזכיתי לכיוון לדברי המהרש"א שפירש כן על אתר. עוד אפשר לומר ששניים ראויים ומסוגלים יותר בנקל לחדש חידושי תורה ומשום כך כדאיים דבריהם להיכתב בספר הזכרונות ואפילו לא חידשו דבר משא"כ גבי יחיד שמחוסר מעלה זו, וכן פירש בעל התפארת ישראל את המשנה באבות, "אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם" (פ"ג מ"ב), וז"ל ר"ל יש השגחה פרטית מהקב"ה עליהן דהקב"ה מאיר עיניהם טפי עכ"ל. עוד ראיתי שכתב הגר"ח פלאג'י בספרו נפש כל חי שמה שאמרו שהתורה כופה ליצר הרע היא דווקא למי שתורתו אומנותו אבל מי שאין תורתו אומנותו אין התורה כופה את יצר הרע אלא אם כן הוא לומד תורה ברבים, ולפי דברי קדשו אלה, אפשר לתת עוד טעם לשבח מדוע דבריהם של שנים נכתבים בספר הזכרונות, וזאת משום שתורתם נקיה, מבוררת ושמורה מן היצר הרע על כן ראויה היא להיכתב לזכרון

כשלומדים בעשרה יחד דאז קדמה שכינה ואתיא כדכתיב אלהים נצב בעדת אל וגם אמרו חז"ל אין התורה נקנית אלא בחבורה עוד אמרו חז"ל על הפסוק הסכת ושמע ישראל עשו כתות כתות ועסקו בתורה גם על ידי זה נושא הקב"ה פנים לישראל כדאיתא בתנוד"א פרק כ"ג תשובת הקב"ה למידת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פניו לישראל והלוא כתיב האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים והשיב הקב"ה איך לא אשא פנים לישראל וכו' ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה עי"ש וכן המנהג כהיום בכל קהילות ישראל שקובעים ללמוד בחבורה אחר התפילה בבית הכנסת ואומרים קדיש דרבנן ואין אומרים קדיש דרבנן אלא על תורה שבע"פ ולא על פסוקים וכו' עכ"ל. והנה יש מן המפרשים שכתבו שבזמן הזה שלומדים מן הספרים שפיר דמי, וביניהם הגאון יעב"ץ בהקדמה לסידורו שכתב שארץ ישראל שאווירה מחכים שפיר דמי ללמוד ביחידות. ומדבריו משמע דהוא לכתחילה, וכן הגר"ח פלאג"י בספרו 'ארצות החיים' שער ד' אות י"א כתב שכל מה שכתוב חרב אל הבדים ללומדים בד בבד נאמר על יושבי חו"ל ולא על יושבי ארץ ישראל. והרב אליעזר פאפו בספר 'אורות אלים' בחידושיו לברכות כתב וז"ל ומה גם דאפשר שלא נאמרו כל השעורים הללו אלא בזמניהם שלא היה להם ספרים אבל עתה הני ספרי דבי רב הן הם החברים. ומשמע מדבריו דאתי שפיר למיעבד הכי אף לכתחילה, וסיים שם דבריו בזה"ל אבל בכל זאת הלב מהסס וירא שמים יצא ידי כולם עכ"ל. ובספר ענף עץ אבות לגר"ע יוסף זצוק"ל (עמוד כג) כתב ז"ל והרב רבי בצלאל לנדוי בספר "הגאון החסיד מוילנא" (עמוד שעט) הביא בשם הגאון ר' יואל חסיד מאמצ"סלב שנשאל על מה שלא הביאו הפוסקים דברי חז"ל שלא ילמד יחידי והשיב שזהו דווקא בזמניהם שהיו לומדים בעל פה אבל בזמנינו שעיקר לימודינו מתוך הספרים אין לך חבר גודל מהם עכ"ל. ובשו"ת שו"ת הלכות חלק י' סימן קנ"ו כתב דעיקר הלימוד הוא בחברותא ולא ביחידות אולם סיים שם וכתב דהוא תלוי

בטבע האדם כי יש אדם מצליח בלימודו כשהוא עוסק לבד יותר ממה שהי' לו חבר ודווקא כשלומד והוגה בספרים. ע"כ. וגדולה מזו כתב הרב יצחק פלאג"י בספרו 'יפה תלמוד' ח"ב מסכת ברכות דף סג ע"ב, על הגמרא חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה וכו', ז"ל היינו בימיהם שלא היו לומדים אלא מפי סופרים איש מפי איש לשמוע אוזן ישמעו וכו' אבל עתה שהתורה בכתב ואנחנו לומדים בתוך הספר יבחר הבדידות, בד יהיה, לבדד ישכון, כי הוא שלימות גדול ויותר טוב מעל ידי חבר וכמו שכתב מהר"י סרוק בהנהגת יושר סימן מ"א עכ"ל. ובספר 'הליכות עולם' למור"ר הגר"ע יוסף זצוק"ל הלכות תלמוד תורה סעיף כ"ג ראיתי שהקשה שם בהערותיו על דברי המהר"ל הנ"ל, שהבאתי בראש הענין, וז"ל ואין זה מוכרח שא"כ למה הלומד יחידי צריך לברך ברכות התורה והמהרהר אין צריך לברך והלא דיבור ביחידי נמי העיקר המחשבה שלו אלא ודאי דליתא עכ"ל. ונראה היה לי לתרץ בס"ד דאע"ג דבלומד ביחידות המחשבה היא העיקר אין הכוונה שחשיבות הדיבור בטלה ומבוטלת וכאלו איננה אלא היא רק במדרגה טפלה למחשבה ואע"ג דבכה"ג אמרינן דלא סגי בדיבורו לקיים מצוות עשה של ת"ת מ"מ מהני לענין ברכה דכשתיקנו חז"ל את הברכה תיקנוה על מעשה המצווה והמעשה הוא הדיבור ולא המחשבה ודיבור זה חשוב דיו לענין שיברך עליו לעסוק בדברי תורה וכך יש להסביר גם את מה שכתב המהר"ל בהקדמתו לספרו 'תפארת ישראל' וז"ל ועם שיש לפרש שלכך אנו מברכין לעסוק בדברי תורה מפני שהברכה הזאת היא ברכת המצוות שחייב לברך על כל מצוות עשה ואין מצוות עשה רק בדבר שיש בו מעשה שהרי נקרא מצוות עשה שחייב לעשות ולכך יש לברך לעסוק דהיינו לימוד תורה במעשה וזה כאשר הוא מוציא הדיבור זה נקרא עסק בתורה שהדיבור נחשב מעשה אבל לימוד נקרא הבנת הדבר מה שלמד ואין הברכה רק על מעשה המצווה ואם למד בעיון לבד אין לו לברך לעסוק בדברי תורה שזה נאמר על המעשה עכ"ל. ואע"ג שסמך ידיו שם על פירוש אחר וכתב ז"ל כי לכך

מברכין לעסוק בדברי תורה להורות שלימוד תורה שייך בין שהוא מכוון ההלכה לאמיתתה או שאינו מכוון ההלכה לאמיתתה העיקר שייכוון ללמוד האמת אע"ג ששגג עכ"ל, מ"מ כיוון ששני הפירושים הנ"ל נכונים ויכולים הם לדור בכפיפה אחת כי אין האחד סותר את חברו, אפשר לומר שכאשר חז"ל תקנו את ברכת התורה התכוונו הם לשני הפירושים הנ"ל, ולפי"ז, לא קשיא עליה מידי. וכן גבי הראיות שהביא שם מו"ר הגר"ע יוסף זצוק"ל לסתור דברי המהר"ל הנ"ל, לומר שגם הלומד ביחידות קיים מצוות ת"ת, ז"ל ולא עוד אלא שגם בהרהור שא"צ לברך ברכה"ת מקבל שכר כעוסק בתורה בפיו כמ"ש רבינו יונה פ"ג דאבות משנה ב' בסופו וז"ל ומנין שאפילו אחד שעוסק בתורה הקב"ה קובע לו שכר ר"ל שיושב ומחשב בתורה כי על המחשבה בדברי תורה נותנים שכר כמו על העוסק בתורה בדיבור שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו כלומר השותק ומחשב בתורה כאילו נטל עליו עול התורה בהגיון עכ"ל וכן מפירוש רש"י לתהילים פרק א' פסוק ב' ובתורתו יהגה יומם ולילה שפירש וז"ל בתחילה נקראת תורת ה' ומשעמל בה נקראת תורתו כל לשון הגה בלב הוא שנאמר והגיון לבי לפניך וכו' עכ"ל, נראה לי דאכתי גם מכל הני לא קשיא מידי ואפשר לתרץ דינא דהמהר"ל גם לפי פירוש רבנו יונה ולהשיב שאע"פ שהלומד יחידי לא קיים מצוות תלמוד תורה מ"מ שכר מיהא אית ליה בין שלמד בנעימה ובקול ובין שלמד במחשבה ובהרהור הלב משום שמסב בכך נחת רוח לאביו שבשמים ואדרבא מעלה אחת יתירה יש לו על פני זה הלומד עם חברותא וכמו שפירש הגר"ח פאלאג'י על המשנה באדר"נ (פ"ח) ד"ה יחיד יושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום וכו' וז"ל והוא להורות כי כשלומד לבדו הנה יש לו צד דעדיף טפי דיוצא מחשש יוהרא דלא יבצר בהיותו לומד עם חברותא דמתעצם על חברו אך כשהוא לבדו הוא נוכח פני ה' ויסגור ה' בעדו ועולה תורתו למעלה וכו' עכ"ל. וכן לפירוש רש"י הנ"ל, שפירש שנקראת תורתו אפילו כשעמל בה בהגיון ליבו בלבד ולא בדיבור, נראה דאפשר לומר שזהו רק לעניין קניין ידיעת

התורה, שיודע את דיניה הלכותיה והליכותיה וכדאיתא באבות פ"ו מ"ו דבינת הלב הוא אחד מן הדרכים בהם התורה נקנית אך אכתי כשעסק בה בהגיון ליבו בלבד נימא דמעולם לא קיים בכך מצוות תלמוד תורה כלל שגידרה הוא בשניים.

עכ"פ נראה דגם כף החיים פסק כביאה"ל הנ"ל דביחידי קיים מצוות ת"ת אלא שמצווה מן המובחר להדר אחר רבים וז"ל בסימן קנ"ה סק"ח וישתדל ללמוד בחבורה כמ"ש במסכת ברכות וכו' עכ"ל. והגר"ח מוולאז'ין (ברוח חיים ב, ד) כתב שללמוד יחידי אינו נכון, וכן פסק רבי יוסף אירגיס בספרו פרי מגדים סימן צ"ו וז"ל לעולם יזהר אדם ללמוד בחברותא לפי שאחד מחדד חברו עכ"ל. וכן פסק הגר"ד יוסף בהלכה ברורה סימן קנ"ה סק"ה וז"ל אע"פ שגם הלומד תורה לבדו הרי הוא מקיים מצוות עשה של תלמוד תורה מכל מקום ראוי יותר ללמוד תורה בחבורה וכל שיש שם יותר אנשים ולומדים תורה ברוב עם עדיף יותר ללמוד כן וכו' עכ"ל. ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן תקמ"ב לאחר שהביא את השיטות והפירושים המקלים כתב וז"ל אבל ודאי אם אפשר בחברותא ראוי הדבר ונאה ויאה ששני ת"ח מחדדין זה את זה וכל אחד מעמיד את חברו על האמת עכ"ל. ובהקדמה לספר חרדים (כתנאי טז) כתב וז"ל התנאי הששה עשר שישתדל אדם לעשות המצווה בחבורה ולא ביחיד שעל מצוות לימוד התורה נאמר חרב על הבדים ונאלו וכו' וכן בכל המצוות יש שכר יותר בהיות המצווה נעשית על ידי רבים כדקאמר במסכת יומא במצוות קרבן הפסח וכו' עכ"ל. ובשיחות הרצי"ה לתלמוד תורה בפירושו לפרק קנין תורה דאבות ערך דיבוק חברים מובא בזה"ל כך היא מציאותה של הישיבה שיעורים וחברותא יש הקפדה גדולה כלפי מי שרוצה להתקבל לישיבה שתהיה לו חברותא כבר בימים הראשונים עניינה של הישיבה הוא לימוד תורה בציבור ולא לימוד של יחיד אפילו בשקידה עצומה הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי וכו' אבל יש גם צורך בחברים לא חברים עמי הארץ או חברים

מקולקלים ח"ו אלא חברים בלימוד תורה ולימוד אמונה שמחדדים זה את זה מעירים ומאירים זה לזה מתוך התחברות שייכות ויניקה הדדית קנה לך חבר עכ"ל.

המורם מכל הנ"ל, שיש לאדם לחזור ביותר ולהשתדל מאוד לקנות לעצמו חבר ללמוד עמו בצוותא חדא, לא מיבעי לדעת המהר"ל שביחדי אף אם שונה בפה מלא ובדיבור לא חשיב דיבורו דיבור של תורה אלא אף לפוסקים דס"ל שמקיים בהכי מצוות ת"ת מ"מ לא יבצר שילמד אך ורק בדיבור ובקול מבלי לעיין במחשבה והרהור, לפחות חלק מהזמן, אם לא חלק ניכר ממנו, ובהרהור לבד הרי לא יצא ידי חובת מצוות ת"ת להרבה מן הפוסקים וכך פסק בעל שו"ע הרב בהל' ת"ת פ"ב סעיף י"ב וז"ל וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא אינו יוצא בלימוד זה י"ח מצות ולמדתם אותם וכמ"ש לא ימוש ספר התורה וכו' והגית בו יומם ולילה וכמו בכל המצוות התלויות בדיבור שאינו יוצא י"ח בהרהור אא"כ שומע מפי המדבר שהשומע כעונה בפיו וכו' כל אדם צריך ליזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד בין במקרא משנה ותלמוד אא"כ בשעת העיון להבין דבר מתוך דבר עכ"ל. וכך גם כתב בספרו הקדוש, ליקוטי אמרים פרק ל"ז וז"ל וגם במצות תלמוד תורה וכו' הא קיימא לן דהרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא ידי חובתו עד שיוציא בשפתיו וקיימא לן דעקימת שפתיו הוי מעשה וכו' עכ"ל והפני יהושע בפירושו לברכות דף טו ע"ב על פירוש רש"י בד"ה האי ההוא וכו' כתב וז"ל ולכך נראה דלמסקנא נמי בד"ת צריך להשמיע לאזנו ואם לאו לא יצא אפילו בדיעבד וכו' ומשמע דאפילו בלחש אסור ללמוד אלא בכל רמ"ח איבריו וכו' עי"ש. וכן פסק המהרש"ם בדעת תורה (סי' מז) וכן הסכים בנחל איתן (פ"א מה' ברכות ה"ז) ועיין עוד ביד אליהו רוגלר (כתבים ה. יד) שכתב שע"י הרהור בדברי תורה אינו יוצא כלל ידי מצוות תלמוד תורה, הובאו דבריהם בשו"ת יבי"א ח"ד סי' ח. על כן, אע"פ שישנם שיטות מקילות ובהחלט שיש למיקל על מי לסמוך, בכל זאת הלב מהסס וירא

שמים יצא ידי כולם וכדברי ר' אליעזר פאפו הנ"ל.

בחירת החברותא

ובענין בחירת החברותא הנה נראה דעדיף טפי לבחור במי שדרכו והרגלו להקשות ולסתור, להפריך ולהשיב, מאשר במי שדרכו להביא סיוע לדבריו ולתומכם, לחזקם ולאמצם, כי בזכות קושיותיו על סברותיו ועל הבנתך את סוגיה-סברותיו יתחדדו והבנתך תהיה עמוקה יותר ומחוורת, ואת אשר יאהב ה' יוכיח כתיב, כי אין אדם רואה חוב לעצמו ואדרבה קרוב הוא אצל עצמו ועל כן אפילו בסברא עקומה או בהבנה שטחית אף משובשת יוכל להסתפק ולהתרצות וכל זאת רק משום שהוא עצמו אמרה או מחמת עצלותו שמונעת ממנו מלהעמיק ולעיין בסוגיה היטב - להעמידה על תילה, אבל כאשר לצידו יהיה מי שיקשה עליו ויסתרנו, יפקדנו לבקרים לרגעים יבחננו אזי יאלץ להודות על האמת ולא יוכל עוד להתכחש לה וכן יוכרח להעמיק ולעמול בסוגיה עד אשר יבקע כשחר אורו ויצא כנוגה צדקו והנה המהר"ל מפראג בספרו דרך חיים על המשנה "שואל ומשיב שומע ומוסיף" (פ"ו דאבות) כתב וז"ל כי אם יש לשאול ואינו שואל אינו מקפיד על השאלה וכן אם ישאלו אחרים ואינו מבקש להשיב לא יגיע אל מדרגת התורה אבל עיקר הוא שישאל וישיב לשואלים וישמע כלומר שישים על ליבו מה שחברו מדבר ויוסיף על דבריו ובזה שישאל וישיב מרחיב התורה וכן כאשר ישמע ויוסיף עוד כל אלו דברים הם הרחבה והוספה לתורה ומגיעים בזה אל התורה אבל אם לא ישאל לא יגיע אל מדרגת התורה עכ"ל. ונראה דמהאי טעמא דימו חז"ל את החברותא המשובחת והטובה דווקא לסכין שדרכה להתחדד בהתחככות חוזרת ונשנית בחברתה כדאיתא בבראשית רבה סדר ויצא פרשה ס"ט אמר רבי חמא בר חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירך של חברתה כך אין תלמיד חכם מתחדד אלא בחברו עכ"ל. ובב"מ דף פד ע"א אמרינן בהדיא וז"ל נח נפשיה דר' שמעון בן לקיש והוה קא מצטער ר' יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי

רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה
א"ל אביי והא משתקין אותו תנן ורבה נמי
לחדודי לאביי הוא דבעי. ע"כ.

ואם יבוא לשאול השואל כיצד יתכן שזו הדרך
הנכונה ללימוד התורה, דרך של הערמת קושיות
וחידודים, הרי באופן זה אפשר להגיע בנקל
למתיחות בין הלומדים ואף ח"ו לשנאה, קנאה
ותחרות, ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום
כתוב, הנה תשובה לכך דוודאי דרך ארץ קדמה
לתורה וכל כי האי ההעדר עדיף וכמו שכתב הרב
אליעזר פאפו זצוק"ל בספר 'פלא יועץ' ערך
"חברותא" וז"ל חברותא מה טובה עד שאמרו
אדם בלא חבר כשמאל בלא ימין רק שיהיה חבר
טוב ירא אלוקים וסר מרע וכו' ומה גם לעיסוק
בדברי תורה צריך חברותא שמחודדין זה לזה
בהלכה וידוע מאמר רז"ל על פסוק חרב אל
הבדים ונאלו רחמנא לצלן ולשיזבן אך צריך
לבחור חברים טובים שנוחים זה לזה בהלכה
ומודים על האמת לא כן כשאינם טובים
שמנגחים זה לזה בדברי קנטורים ורבה קטגוריא
ושנאה ותחרות כל כי הא ההעדר טוב עכ"ל.
ובספר 'אורות אילים' בליקוטיו למסכת ברכות
כתב וז"ל הן אמת כי קשה למצוא חבר טוב
ולפעמים מחבלים זה את זה בהלכה אש היא עד
אבדון ובאים לידי שנאה ותחרות וכהנה רעות
וכל כי הא בודאי ההעדר טוב ובד קודש ילבש
עכ"ל. ובספר חסידים סימן תתק"מ כתב וז"ל
ויש שיצליח לפני רב יותר אלא שהרב גאה ולא
יודה על האמת או הרב כעסן שמא יעניש או
מתבייש ומצער כשהוא אינו יודע להשיב או אינו
הגון וכן חבר או רב שצריך לרדותו או לנדותו או
בושת לעשות לו מוטב שילמד לבדו פן יחנף
לרבו או לחברו ועל כולם אמרו בין תבין את
אשר לפניך (משלי כ"ג, א) עכ"ל. ובקידושין דף
נב ע"ב תנו רבנן לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר
להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי רבי
מאיר לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה
הם באים אלא לקפחני בהלכות הם באים ופירש
שם רש"י בד"ה לקפחני כמו לקפח את שוקיו
(סוטה דף מד.) לקצץ רגלינו בהלכות להודיע
שהם חריפים ואין עומד כנגדם עכ"ל. ובמסכת

אלעזר בן פדת דמחודדין שמעתתיה אזל יתיב
קמיה כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה
תניא דמסייעא לך אמר את כבר לקישא בר
לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי
עשרין וארבע קושייתא ומפריקנא ליה עשרין
וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא ואת
אמרת תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר
קאמינא הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר
היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה
קא צוח עד דשף דעתיה וכו'. וכן ר' עקיבא כיוון
שהיה נוהג לשאול, לברר ולחקור בעקביות
ובהתמדה כל משנה והלכה שאמרו לו, זכה
להגיע לגדולתו ולהעמיד רבותיו בדברים
כדאיתא באבות דר' נתן פ"א מ"ב וז"ל ושותה
בצמא את דבריהם זה ר' עקיבא וכו' הלך הוא
ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות וכו' היה לומד
והולך עד שלמד כל התורה כולה הלך וישב לפני
רבי אליעזר ולפני ר' יהושע אמר להם רבותי
פתחו לי טעם משנה כיוון שאמר לו הלכה אחת
הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר דבר זה למה
נאמר חזר ושאלן והעמידן בדברים רבי שמעון
בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה הדבר
דומה לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל
קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו
צורות דקות ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה
עושה אמר להם הרי אני עוקר ומטילו בתוך
הירדן אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר
היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס
תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן ואמר לו
אין זה מקומך אלא מקום זה כך עשה להם רבי
עקיבא לרבי אליעזר ורבי יהושע עכ"ל. והנה
ר"ע בנמשל הוא הסתת במשל וקרדומו בו היה
מכה הסתת הוא לשונו בו היה מקשה ושואל
וההר הוא סוגיה סבוכה ומורכבת וכדאמרינן
בברכות דף סד ע"א עוקר הרים, ומה שישב על
ההר דהיינו שבא לפרק וללבן את הסוגיה עד
אשר הצליח וידע להיכן לשייכה וזהו שאמר אין
זה מקומך אלא מקום זה וכו'. וכן היה נוהג רבה
לחדד את תלמידיו ע"י שהיה מעוררם לשאול
ולהקשות כהוא עובדא באביי דאיתא בברכות
דף לג ע"ב ז"ל ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר
אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר

ב"ב דף קיא ע"ב אמר ר' ינאי לשמעיה על ר' יהודה נשיאה גוד לית דין צבי למילף ופירש רש"י משוך אותי ואלך לית דין (ר' יהודה נשיאה) רוצה למילף אלא להקשות דברים שאינן צריכין כלומר דדבר קל הוא לתרץ וכו' עכ"ל. ובאורחות צדיקים שער אהבה כתב וז"ל ואמרו חכמים כשתרצה לחבר עם איזה אדם הכעיסהו ואם יודה לך האמת בשעת כעסו התחבר לו ואם לאו עזוב אותו אלא תבחר לחבר מי שיכיר ערך עצמו ומי שאינו מכיר את עצמו אין טוב בחברתו עכ"ל. והגר"ח פלאג'י בספרו 'עיני כל חי' על מסכת מכות ד"ה אמר רבי יוחנן וכו' כתב שצריך האדם ומחויב לחקור אחר חברו שיהיה כשר וז"ל כתב הרב עיון יעקב מה שאין כן בחברים לא מצינו שמחויבים לחקור אחר זה אך אם ידע בוודאי שהוא רשע אין להתחבר עמו וכו' ואחרי המחילה רבה אדרבה בחברים מקשיבים איתיה באזהרה אפילו שלא באומנות כלל דהרי דווקא לגבי אומנות התורה מצינו אזהרה ובשאר אומניות לא מצינו ואילו בחברים אפילו בלתי אומנות מוזהר האדם דאם אינו בדוק לו לכשר לא יתחבר עמו וכו' ומלתא דמסתבר דחמיר טפי חברים מתלמידים אצל הרב דהפיתוי להתלמד להרע מעותד יותר ממה שהוא רב אצל תלמיד וכו' עכ"ל. והרי בדברינו אין אנו עוסקים אלא בלומדים דרך כלל לשם שמים להעמיד הסוגיה על בוריה, לברר האמת ולדבוק בדבר ה' יתברך, לומדים אשר כאלה יודו על האמת, אם ימצאו שטעו, ולא יבושו וכדאיתא בעירובין דף קד ע"א הדר אוקים רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי וכו', ואין אנו עוסקים באלה הלומדים לשם קנטור או קטרוג ב"מ, לומדים אשר כאלה נוח היה להם לו היתה נהפכת שלייתם על פניהם ולא באו לאוויר העולם, ועתה הסכת ושמע ואיעצך עצה למלט נפשך מזו הכת הרעה, שים נא את דברי הרמב"ם אשר בהקדמתו למשנה עטרה לראשך ואל ילוזו מעיניך וזה לשונו הזהב והטעם שהצריכו לכתוב דעת איש אחד ואחר כך חוזר הוא מן הדעת ההיא כגון שאמרו בית שמאי אומרים כך ובית הלל אומרים כך וכך וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי כדי להודיעך אהבתם האמת

והגברת הצדק והאמונה שהרי אלו האנשים הנכבדים החסידים הנדיבים המופלגים בחכמה כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם ועיונו נכון הודו לו וחזרו לדעתו כל שכן שאר האנשים בראותם האמת נוטה עם בעל מחלוקתם יהיו כמו כן נוטים לאמת ואל יקשו עורף וזהו דברי הכתוב צדק צדק תרדוף ועל זה אמרו חכמים הוי מודה על האמת רצונם לומר אף על פי שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות כשתדע שדברי חברך אשר טענתך עליו גלויה מפני חולשתו או מפני יכולתך להטעות הם האמת חזור לדבריו והריב נטוש עכ"ל. ואדרבא בזכות מידת הענווה וההודאה על האמת זוכים לכתרה של תורה ולכוון לאמיתה של תורה דבעירובין דף יג ע"ב אמרינן יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כב"ה וכי מאחר שאלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנזחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן וכו' וכן הוא אצל משה רבנו ע"ה נותן התורה כדאיתא בזבחים דף קא ע"א וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי ושכחתי, ומקרא מלא הוא גביה דכתיב (במדבר י"ב, ג') "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", וכן הוא גבי דוד ע"ה דבברכות דף ד ע"א אמרינן לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני וכו' ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב וא"ר יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה. ע"כ. ובתענית דף ז ע"א

אמרו למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה וכו'. על כן, אדרבא, האיש החפץ לזכות בכתרה של תורה ובקרבת אלוהים ירדוף אחר מידת הענווה כרודף אחר החיים.

עוד נראה שיותר עדיף אם יבחר לו חברותא השווה לו ברמת הלימוד והעיון או אפילו במדרגה אחת מעליו לקיים מה שנאמר "מושכני אחריו נרוצה", ואדרבה, גם לגדול שביניהם תצמח תועלת מחברו, דבתענית דף ז ע"א אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ לומר לך מה קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר ומתלמידי יותר מכולם. ע"כ. ונראה כי רק באופן זה יוכלו להתחדד בלימודם, האחד עם השני, ולהבין את הסוגיה הנלמדת היטב ובכך גם להרגיש סיפוק ושמחה בלימודם כדאיתא בעירובין דף נד ע"א ר' זירא אמר מהכא שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו ופירש רש"י אימתי שמחה לאיש אימתי אדם שמח בתלמודו בזמן שיש לו מענה כששואלין ממנו דבר הלכה עכ"ל. משא"כ אם יהיה פער לימודי גדול מידי ביניהם שאז יוכל האחד להרגיש צער על כך שחברו מעכבו בלימוד, הן בכמות והן באיכות, וגם תסכול על כך שאיננו מצליח להבין את סברותיו וקושיותיו, וכן השני עלול להרגיש מועקה וצער על כך שהוא אינו משונן מספיק ובעל קליטה מהירה כשל חברו ועוד שאיננו מצליח להבין בשלמות את הסברות וההערות של חברו בסוגיה ובספר מנחת שמואל (ס"ק ח'), תלמיד להגר"ח מוואלז'ין, כתב ז"ל דבזה"ז שנכתב התלמוד ופירושו מוטב ללמוד לבדו אם אינו מוצא לו חבר השווה לו בשכל ובסברה עכ"ל. ומטעם זה תמצא על פי רוב את גדולי הדור לומדים לבדם, כי מי הוא זה ואיזה הוא אשר יאמר זְפִיתִי ליבי טהרתי מחטאתי והגון אני לעמוד במקום אש להבת שלהבת ולעסוק, צוותא

חדא, בתורה, עם מי מהקדושים אשר בארץ המה, וכבר כתב הגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (סימן תקו), שמה שהיה הגר"א לומד לבד בבחרותו הוא מפני שלא מצא חברים כמותו. ועוד נראה שאפילו ביניהם לא יוכלו גדולי הדור לעסוק בעניין אחד כסדר והוא מטעם שעול הציבור מוטל על שכמם, להורות את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, אשר לשם כך יצטרך כל אחד מהם לעיין בסוגיה אחרת לפי צורך השעה וכפי רחבות ליבו וראות עיניו וכיד ה' הטובה עליו אבל בכל זאת נראה דבחליפות מכתבי שאלות ותשובות ביניהם יוצאים הם ידי חובת חברותא או שסומכים על הפרשנים והפוסקים דס"ל שבספרים יוצאים י"ח חברותא וכן איתא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן תקמ"ב וז"ל וכן שמעתי על רבינו החזו"א זצ"ל שנשאל למה לומד יחידי הלא אמרו חרב אל הבדים וכו' והצביע על דברי רש"י ושאר מפרשים שהלומד בספרים איננו לומד ביחידי וכו' עכ"ל.

עוד ראיתי שכתב בעל ה'דבר יעקב' בהדרכותיו לעסק התורה שעדיף אם אחד מבני החברותא יהיה פעיל יותר בלימוד מן השני כגון שאוהב לקרוא ולהסביר וכדומה כי אז שיתוף הפעולה ביניהם יעלה יפה והלימוד יהיה קולח ויתקדם כסדר שהרי אין שני מלכים מולכים בכתר אחד כי אם יהיו שניהם כאחד סבילים יותר ופעילים פחות, בעסק הלימוד, אזי לימודם עלול שלא לעלות יפה מחמת חוסר שיתוף הפעולה ביניהם שיוביל לחוסר ריכוז, הסח הדעת ועצלות וכידוע בעצלתיים ימח המקרה ובשפלות ידיים ידלוף הבית, על כן יתפלל מעומקא דליבא בבקשה ותחינה לשוכן מעונה שיזמין לו את החבר המתאים וההולם לו לפי דעותיו ומידותיו לעמול יחד בעסק התורה בהתמדה ושקידה להגדילה ולהאדירה כי מציאת החבר המתאים כפי כל הנ"ל הוא דבר נפלא יקר המציאות וכתב בפלא יועץ ערך חברותא בזה"ל אמנם אין אהבה וחברותא אלא בדומים שווים במידות ובדעות אז ישבו יחדיו אחים ולא יתפרדו אך זה קשה המציאות אם ימצאו יאחזנו ולא ירפנו עכ"ל.

ושמעתי שהיה הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל מדריך שיש לנסות שלושה ימים בלימוד עם חבר בכדי לבדוק אם ישנה התאמה ביניהם.

עצות כשלא מצא חברותא

העייפות וממילא ההירדמות והשינה הן מן הסכנות החמורות אליהן הלומד ביחיד עלול ומהן עליו להיזהר וכבר אמרו חז"ל בתענית דף כג ע"א או חברותא או מיתותא ואפשר שרמזו בזה לסכנה זו כי כידוע שינה היא אחד משישים למיתה (ברכות דף נז ע"ב) על כן נראה שהעצה היעוצה לכך היא, שיתגבר ברוב עוז ותעצומות לעסק התורה בקול רם, בנעימה וזמרה, שישמיע לאוזניו מה שמוציא מפיו ועל ידי כך יפעל בעצמו התעוררות נפלאה וממילא ירחקו מגבולו החולשה והרפיון ונסו יגון ואנחה ובמגילה דף לב ע"א אמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. ע"כ. הנה נראה לי דרצה לחדש ולומר שאפילו אם יעסוק בתורה בקול רם אך בלא נעימה וזמרה, כלומר באופן שלא יעורר ויפקח את עצמו, אזי עלול הוא מיד להבטל מן התורה כשיישן ויירדם, ועתיד הוא להענש על כך, וזהו שקראם חוקים לא טובים, מצד העונש שיענש עליהם, ונתן טעם בסיפא דקרא כשאמר ומשפטים לא יחיו בהם, לא יחיו אלא ימותו וכנ"ל דשינה אחד משישים למיתה. ומכל מקום אם רואה שעייפות של אמת נחה עליו טוב יעשה אם ינוח כדי סיפוקו וישוב לתלמודו מאשר ימשיך ללמוד נים ולא נים תיר ולא תיר וכך כתב האדמו"ר מפאסצ'נה בחובת התלמידים פרק י"ב ז"ל אם מרגיש אתה עייפות באמצע לימודך אם מפני שלמדת איזה זמן או מסיבה אחרת ובשביל זה אינך לומד בהתחזקות כל כוחי נפשך ומוחך טוב יותר שתפסיק מלימודך ותנוח רבע שעה או יותר מעט כי למה לך לרמות את עצמך לשבת אצל הגמרא ולומר הלוא לומד אני בשעה שאין לימודך שווה מאומה מוטב שתבטל הרבע או החצי שעה וייסרוך כליותיך לאמר הלא

בטלתי מן התורה אתחזק מעתה ואפשר באמת יתחזק כוחך מן מנוחתך זו ותתחדש מעתה לעבוד ולהעמיק בתורה עכ"ל. עוד מעלה נוספת ישנה בעסק הלימוד בקול רם שע"י כך זוכר את לימודו והדברים נבלעים בדמו ונחקקים בעצמותיו ובעירובין דף נג ע"ב אמרין ברוריה אשכחתי להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחישא בטשה ביה אמרה ליה לא כך כתוב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו וכן שם בדף נד ע"א א"ל שמואל לרב יהודה שינא פתח פומיך קרי פתח פומיך תני כי היכי דתתקיים ביך ותוריק חיי שנאמר כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה וכו' והאדמו"ר הזקן בספה"ק ליקוטי אמרים פרק ל"ז כתב בזה"ל וכל מה שמדבר בכח גדול יותר הוא מכניס ומלביש יותר כחות מנפש החיונית בדיבורים אלו וז"ש הכתוב כל עצמותי תאמרנה וגו' וז"ש רז"ל אם ערוכה בכל רמ"ח איברים משתמרת ואם לאו אינה משתמרת כי השכחה היא מקליפת הגוף ונפש החיונית הבהמית שהן מקליפת נוגה הנכללת לפעמים בקדושה והיינו כשמתיש כחן ומכניס כל כחן בקדושת התורה או התפילה עכ"ל ובספר דרך עץ חיים להרמח"ל כתב וז"ל ואף גם זאת הנה בדקדוק גדול נמשלה (התורה) לאש ובהשוואה מדוקדקת כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלהבה והשלהבת היא בתוכה כמוסה וסגורה אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים מה שלא נראה בתחילה בגחלת והכל מן הגחלת יוצא כן התורה הזאת אשר לפנינו כי כל מילותיה ואותיותיה כמו גחלת הן אשר בהצית אותם כן כאשר הן לא יראו כי אם גחלים וגם כמעט עמומות ומי שישתדל לעסוק בה אז תתלהב מכל אות שלהבת גדולה ממולאה בכמה גוונים הן הידיעות העומדות בתוך האות ההיא וכו' אך כשמשתדל האדם להבין וקורא וחוזר וקורא ומתחזק להתבונן הנה כל כך מתלהטים האורות ההם ויוצאים כמו שלהבת מן הגחלת וכו' עי"ש.

ובכלל, לחלק מן הפוסקים לא מקיים מצוות עשה דתלמוד תורה בהרהור בלבד אלא דווקא כדיבור כנזכר לעיל.

עצה נוספת ללומד ביחידות היא, שיהפך בסברותיו ויבחנם, בחינה אחר בחינה, כאילו היה הוא החברותא של עצמו ויקיים בעצמו את דברי התנא הקדוש אל תאמין בעצמך עד יום מותך וישתדל לסתור בראיות וסברות את אשר בנה ולקרוע לגזרים בשאלות וקושיות את אשר תפר ובזה ישלים במשהו את חסרון החברותא, ובפלא יועץ ערך "חברותא" כתב וז"ל ואם לא ימצא חבר טוב התלמידים יהיו לו לחברים שכבר אמר רבי פלוני הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר ומתלמידי יותר מכולם וכו' ואם הוא במקום שאין אנשים הוא יהיה חבר לעצמו דהיינו שיחתור כמה חתירות ויצדד צדדין לסתור דעתו וסברתו וישתדל בכל כוחו לראות טריפה לעצמו ולהפך בחובתו ומתוך כך יצא כנוגה צדקתו וידין דין אמת לאמיתו וכן בעסקו בתורה כשיבוא לו איזה קושיא או תירוץ שנראה בעיניו טוב מאוד ישתדל מאוד לדחותו ולסתורו ומתוך הויכוח שירבה להתווכח בינו לבין עצמו יתברר האמת עכ"ל.

עוד כדאי שירבה בכתיבה ויסכם לעצמו את אשר למד, כי בשעה שיתעסק בפעולת הכתיבה מיד ניצול הוא במידה ניכרת מן העייפות והסח הדעת הנגררת לרגליה, ועוד שע"י כן הלימוד מתברר אצלו היטב כי תוך כדי הכתיבה ירגיש בקושיות העולות בסוגיה או אם בכלל הבין אותה כדבעי ותהיה כתיבתו בקולמוס כהעברת האצבע על להב הסכין לחוש הפגום הוא אם חד וחלק, וכבר דרשו דורשי רשומות קנה לך חבר כלומר פעמים שקנה הקולמוס ישמש לך לחבר בעסק התורה. מעלה נוספת בכתיבה, שעל ידה, יזכור טוב יותר את לימודו, והמהרש"א בב"ב דף י ע"ב בד"ה שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כתב וז"ל יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתיבת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים עכ"ל. וכתב השל"ה הק' רמז לדבר בשם מטה יהודה כי תשמרם בבטןך (משלי כ"ב, י"ח) ר"ת 'כתב', ועוד שבכך מקיים

הוא מצוות עשה דת"ת שכך פסק השו"ע סימן מ"ז סעיף ג' וז"ל הכותב בדברי תורה אע"פ שאינו קורא צריך לברך עכ"ל. וערוך השולחן סי' מ"ז סק"י הסביר החילוק בין המהרהר בד"ת לכותב וז"ל אבל כתיבה שעיקר קיום התורה על ידה ואלמלא הכתיבה נשתכחה תורה מישראל ח"ו להכי חשיבא כדיבור עכ"ל. וכיוצא בכתב היעב"ץ סנהדרין דף צט ע"א שהכותב ד"ת וכו' אין לך לימוד גדול מזה ואין כבוד לתורה יותר ממנו, הובאו דבריהם בשו"ת יביע אומר ח"ד אור"ח סי' ח'.

ועוד, עדיף שיצרף ויכליל עצמו, אם ימצא בכלל חברות לומדים, העוסקת ומעיינת באותו עניין, בו הוא עוסק ומעיין, ועי"כ יוכל לשאת ולתת, ולהתחדד עמם בסוגיה, ובזה יזכה להשלים חלק מן המעלות החסרות לזה אשר לומד בגפו.

כן ישתדל בכל כוחו לשוות את בעל השמועה לנגד עיניו כדאיתא בירו' שבת פ"א ה"ב.

ודרך כלל, כדאי, בעת אשר כזו, שיעסוק בקניית ההלכות, הגמרות והמדרשים שכבר למד, ע"י שיחזור, ישנה וישלש אותם שוב ושוב עד שיהיו שגורים על לשונו היטב או שיעסוק בנושאים קלים ופשוטים יותר, ולא בסוגיות עיוניות חדשות אשר לא ראו עיניו. ובכל זה ישתדל לחפש בנרות חיפוש אחר חיפוש חבר ללמוד עמו ואפילו אם ימצא רק לחלק מהזמן ג"כ טוב הוא מאוד.

אשמח להערות והארות

אסף סידס

052-3866843